

Henryk Gasiul, Agnieszka Konopka

Zmienność sposobu doświadczania siebie samego w zależności od znaczących dla podmiotu relacji

Studia Psychologica nr 4, 45-56

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HENRYK GASIUL, AGNIESZKA KONOPKA
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ZMIENNOŚĆ SPOSOBU DOŚWIADCZANIA SIEBIE SAMEGO W ZALEŻNOŚCI OD ZNACZĄCYCH DLA PODMIOTU RELACJI

Variability of experiencing oneself in relation to subjectively important interactions

Abstract

The focus of this article is on self-feeling and how it changes as a result of important relationships. Self-feeling is, according to Gasiul a basic dimension of experience of oneself and indicates on a character of emotional self.

The research work carried out on a group of 60 persons of 22-28 years of age (30 men and 30 woman). Self-feelings and feelings towards non-personal and personal objects which stay in relation to oneself were analysed. There are differences between a mode of experiencing of oneself in relations with persons and relations with non personal objects. The self-feelings are stronger than feelings to non- personal objects. But in relations with persons stronger feelings to object than to self were observed.

1. PODSTAWY TEORETYCZNE

Człowiek od samego początku swego istnienia wzrasta poprzez i dzięki relacjom z innymi osobami (i to szczególnie i w podstawowy sposób), jak i dzięki relacjom z obiektami nieożywionymi. Inne osoby stanowią źródło nie tylko samych doznań i orientacji w świecie zewnętrznym, ale i stanowią o sposobie spełniania się najgłębszych ludzkich motywów – jak potrzeba rozumienia, tożsamości, godności, itd. Powyższe jest oczywiste, ale i poprzez swą oczywistość szczególnie istotne dla zrozumienia jakości rozwoju osobowości.

Prezentowany artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, na ile znaczące dla podmiotu interakcje – znaczące w świadomości samego podmiotu – zmieniają sposób doświadczania samego siebie. Doświadczanie samego siebie zdaje się współcześnie być kluczowe dla odczytania (lub przewidywania) kierunku i charakteru rozwoju osobowości. Doświadczanie samego siebie bowiem oznacza jednocześnie zdolność rejestracji własnych dyspozycji, własnych oczekiwań, a ponad wszystko wskazuje na możliwość zrozumienia tego, dlaczego dana osoba może podejmować danego typu zachowania w stosunku do innej osoby.

Wydaje się, że doświadczanie samego siebie można byłoby potraktować jako jakość uczuć przeżywanych przez podmiot w stosunku do siebie samego jako strefy wartości (wymiar uczuciowy wskazuje na stan przeżywania, „ja” natomiast staje się strefą wartości – i to te dwa wymiary składają się na doświadczanie). Z pewnością trafność rozpoznania stanów uczuciowych przeżywanych w stosun-

ku do samego siebie jest zawsze problematyczna – wszak człowiek w sposób umotywowany zniesztalca siebie i nie zawsze umie odczytać czy określić własne przeżycia. Niemniej nawet taka okoliczność prowadzi do możliwości uchwycenia poprzez sposoby doświadczania samego siebie specyfiki jednostkowej. Jakość doświadczania samego siebie w szczególny sposób tworzy podstawę wnioskowania o właściwościach „emocjonalnego ja”. Spośród różnych możliwych interpretacji „ja emocjonalnego”, byłaby to wersja, która traktuje „ja emocjonalne” jako jakość interakcji pomiędzy „ja” aktualnie przeżywającym i poznającym a „ja” przeżywanym lub poznawanym (nie jest to zatem „ja emocjonalne” jako koncepcja siebie samego jako istoty emocjonalnej – por. Lupton, 1998). Taka interakcja, choć dyskusyjna, w sensie fenomenologicznym jest uzasadniona.

Poszukując teoretycznego uzasadnienia tego typu interpretacji można odwołać do niektórych znaczących analiz innych autorów. Na przykład W. James (1954), podkreśla znaczenie uczucia do siebie (*self-feeling*), które jest rezultatem uczuciowego odniesienia ja jako poznającego do jednej z wersji ja jako poznawanego (ja poznawanym może być ja materialne, ja społeczne, ja duchowe). James sądził, że pomiędzy wymienionymi wyżej różnymi rodzajami „ja” i w ramach poznawanych rodzajów „ja” mogą pojawiać się konflikty i rywalizacja. Są one efektem zróżnicowanych pragnień, motywów ludzkich, a jednocześnie ograniczeń możliwości wyboru, wynikających z samej natury człowieka. Stąd też człowiek często staje wobec rzeczywistości wymagającej „opowiedzenia się” za jednym z empirycznych „ja”, kosztem poniesienia innych. Tego typu wybory będą prowadziły dalej do różnych stanów emocjonalnych. Przy tym, uczucia do siebie (*self-feeling*) są z reguły wynikiem porównania rzeczywistych osiągnięć (sukcesów) z zamierzeniami (aspiracjami) i wpływają na poziom samooceny. Można sądzić, że przewaga porażek będzie prowadziła do narastania negatywnych stanów emocjonalnych w stosunku do danej wersji ja (lub do ja empirycznego) i odnoszenia się do takiej wersji, która będzie w stanie przywrócić lub być źródłem uczuciowo pozytywnych doznań.

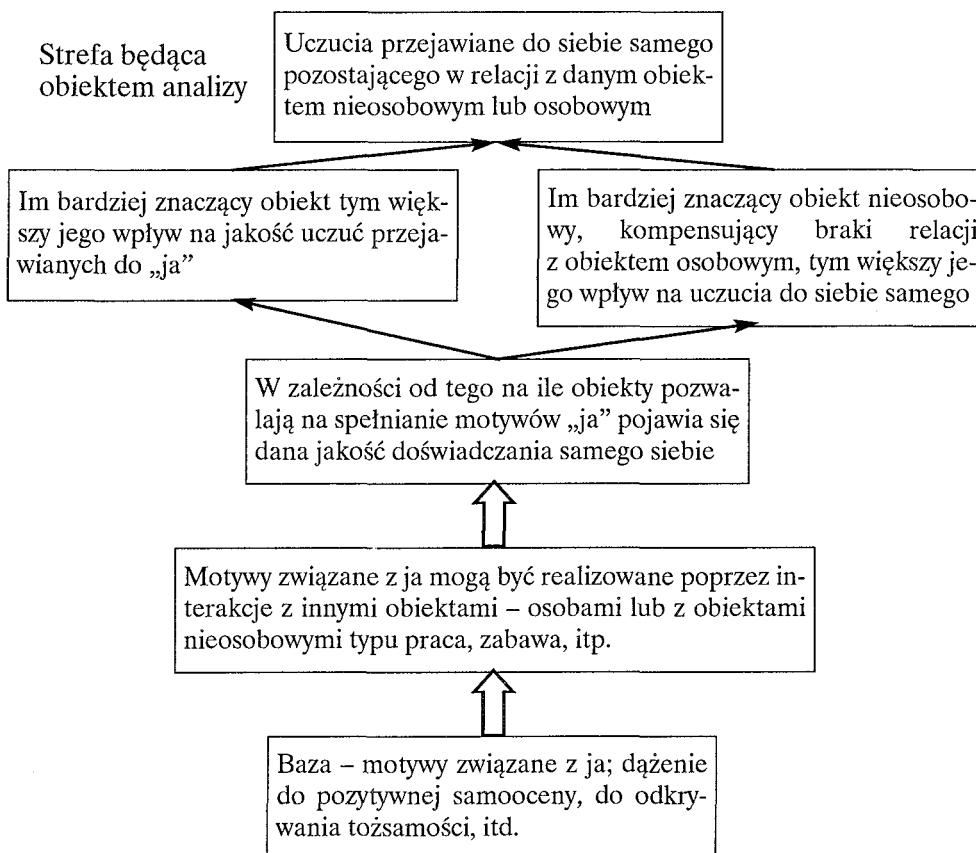
Również podstawowe znaczenie mają analizy Hermansa (1987a, 1987b, 2000), który podkreśla wagę relacji pomiędzy ja aktualnym (będącym centrum doświadczania) a ja symbolicznym (jest nim ja aktualne lokowane w daną strefę wartości – w tym przypadku tą strefą wartości jest sam podmiot). Można powiedzieć, że ja aktualne kieruje uczucia do ja symbolicznego jako strefy wartości – dzięki temu można odczytać jakość doświadczania samego siebie. Ten sposób interpretacji ma kluczowe znaczenie i stanowi o zasadności samej analizy doświadczania samego siebie. Oczywiście uzasadnienia mogą też być podbudowane rozważaniami innych autorów (np. por. Denzin, 1984).

Doświadczanie samego siebie w sposób zupełnie zasadniczy zależy jednak od interakcji z innymi osobami znaczącymi lub z innymi znaczącymi strefami. W innym miejscu dowodzone, że podstawą całego rozwoju osobowości jest rozwój osoby (por. Gasiul, 2002a, 2002b), który jest rozumiany jako spełnianie się dzięki relacjom z innymi motywów związanych z „ja” (takich jak np. dążenie do określenia tożsamości, utrzymania wartości, godności, odpowiedzialności). Człowiek negowany w swojej wartości przez osoby znaczące z pewnością będzie żywił w stosunku do siebie samego inne uczucia (często negatywne) w porównaniu z czło-

wiekim uzyskującym potwierdzenie swojej wartości od innych osób znaczących. Stąd, aby zrozumieć sposób doświadczania samego siebie, należy zrozumieć jak dana osoba przeżywa siebie samą w sytuacji bycia w odmiennych warunkach interakcyjnych. Wydaje się, że wagę tego wymiaru rzeczywistości uświadamiają analizy wielu autorów (por. m. in. analizy Kihlstrom, i in., 1999; Mruk, 1995; Rogers, 1959), a w szczególności teorie z kręgu teorii relacji z obiektem oraz teorii samo-realizacji (Kohut, Winnicott, inni – zob. Gasiul, 1992). Można też sądzić, że osłabienie „ja” poprzez relacje z innymi osobami spowoduje poszukiwanie obiektów nieosobowych (które staną się strefami wartości podnoszącymi lub tylko kompensującymi zakłócenia w relacjach osobowych).

Zakłada się zatem, że u podstaw sposobu uczuciowego przeżywania siebie samego znajdują się jakości spełnianych w poszczególnych interakcjach motywów związanych z „ja”. Dobrze jednak byłoby odpowiedzieć na pytanie – jak relacje osobowe i nieosobowe wpływają na zmianę sposobu doświadczania samego siebie? Schemat stanowiący podstawę dalej przeprowadzanych badań empirycznych wyglądałby następująco:

Schemat 1. Interpretacja sposobu analizy doświadczania samego siebie

2. PROBLEMATYKA BADAŃ

Dotychczasowe, istotne dla tej analizy badania i interpretacje teoretyczne obejmowały obserwację uczuć kierowanych do siebie samego (Gasiul 2001a), badanie uczuć występujących w odniesieniu do znaczących obiektów określanych jako strefy wartości (Hermans, Hermans -Jansen, 2000; Van Gilst, 1985), obserwacje kształtowania się i występowania wielu wersji „ja” jako rezultatu istotnych relacji interpersonalnych (Kihlstrom, Marchese-Foster, Klein, 1999) oraz ujęcie uczuć do siebie samego jako aspektu samooceny (Czabała, 1997).

Kihlstrom, Marchese-Foster i Klein (1999) badali obrazy siebie, które powstają w rezultacie angażowania się w istotne relacje interpersonalne. Jak wynika z przeprowadzonych przez nich obserwacji, te kontekstualne obrazy siebie różnią się znacząco się pomiędzy sobą – różnice dotyczą odległości poszczególnych wersji obrazu siebie od ja idealnego.

Jak wynika ze wstępnych interpretacji i uzasadnień, wartościowe będzie dokonanie analizy zmienności uczuciowego odniesienia do siebie samego pod wpływem istotnych dla podmiotu relacji z innymi. Ważna byłaby z jednej strony zmiana uczuć kierowanych do siebie samego jako rezultatu wpływu innych na podmiot, natomiast z drugiej strony istotne staje się rozpoznanie jakie znaczenie w zmianie uczuciowego odniesienia do siebie samego mają odmienne kategorie, istotnych dla podmiotu, relacji z innymi. Inne osoby jak i inne obiekty nie będące osobami stanowią dla podmiotu strefy znaczeń (jak wyżej wzmiankowano pewne strefy znaczeń podnoszą człowieka, jakoś go promują, a inne znaczące strefy obniżają jego wartość, hamują rozwojowo, itp.).

W ocenie sposobu doświadczania samego siebie podstawą staje się częstotliwość i rodzaj uczuć kierowanych do siebie samego. Innymi słowy, przedmiotem dalej prezentowanych badań są:

1. obserwowane zmiany w sposobie doświadczania siebie pod wpływem angażowania się w znaczące relacje
2. różnice i podobieństwa w doświadczaniu siebie samego angażującego się w relacje z osobami i z obiektami nieosobowymi.
3. różnice i podobieństwa w zakresie doświadczania obiektów osobowych i nieosobowych
4. różnice i podobieństwa w zakresie uczuć kierowanych do obiektu i do siebie samego w kontakcie z osobami i obiektami nieosobowymi.

3. METODY BADAŃ

Na użytek badań empirycznych skonstruowano narzędzie bazujące na Teście Konfrontacji H. Hermansa. Narzędzie składało się z trzech podstawowych części, z których pierwsza stanowiła o wybranych strefach znaczeń, druga polegała na określeniu częstotliwości przeżywanych uczuć do siebie będącego w relacji z daną strefą wartości oraz trzecia obejmowała wykaz uczuć doświadczanych na co dzień (do badań wykorzystano listę 30 uczuć opracowanych przez Hermansa – 1987a, 1987b).

Każdy badany otrzymywał następującą instrukcję:

„Proszę wypełnić poniższy kwestionariusz. Na początku proszę ustalić trzy istotne w Pana/Pani życiu strefy- mogą to być zarówno osoby, jak i formy aktywności, zda-

rzenia, rzeczy, zjawiska, wartości czy cokolwiek innego, co uzna Pan/Pani za ważne w swoim życiu.”

Po uzupełnieniu rubryk pod nazwą „strefa I, II i III” badani otrzymywali kolejną instrukcję:

„Teraz proszę określić z jaką częstotliwością występują poniżej wypisane uczucia w relacji do każdej z wyróżnionych stref oraz w stosunku do samego siebie pozostającego w tej relacji /w tej roli.

Jako przykład można podać uczucie zadowolenia do przyjaciela oraz do siebie samego będącego w tej relacji – mogę być zadowolony z własnego przyjaciela, ale niezadowolony z samego siebie w tej relacji przyjaźni itd.”

I wreszcie na zakończenie proszono o określenie częstotliwości występowania, wymienionych na skali, uczuć na co dzień.

Podczas badania wyjaśniane były wątpliwości, udzielane odpowiedzi na pytania. Badanie nie było czasowo ograniczone.

A zatem, w badaniach każde z uczuć podanych na liście było oceniane dwukrotnie: a/ jako uczucie kierowane do obiektu relacji; b/ jako uczucie kierowane do siebie samego pozostającego w relacji z tym obiektem.

W ten sposób przeprowadzone badanie pozwalały na analizę jakości doświadczania obiektu relacji oraz jakości doświadczania siebie w danej relacji, a także stanowiły podstawę do oceny interakcji między obydwojma ustosunkowaniami emocjonalnymi.

Ponadto, w dalej analizowanych wynikach zwracano szczególną uwagę na różnice w doświadczaniu siebie jako pozostającego w relacji z obiektami osobowymi oraz nieosobowymi.

W sumie przebadano 60 osób (30 kobiet i 30 mężczyzn) w wieku lat 20-27 – byli to studenci psychologii, filozofii, muzykologii oraz politologii. Badania prowadzone były w kilkuosobowych podgrupach. Wyniki analizowano odrębnie dla każdej z podgrup płciowych. Przy czym, analiza ilościowa obejmowała:

1. obliczanie oddzielnie sumy uczuć kierowanych do obiektu i sumy uczuć kierowanych do siebie samego (suma wyraża zaangażowanie uczuciowe do obiektu i zaangażowanie uczuciowe do siebie samego).
2. porównywanie przy pomocy testu t- Studenta różnic pomiędzy poziomem zaangażowania uczuciowego do siebie samego pozostającego w relacjach oraz poziomem zaangażowania uczuciowego do obiektów relacji.
3. ocenę przy pomocy współczynnika korelacji rho Spearmana siły związku pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i zaangażowaniem uczuciowym do siebie samego.
4. określenie siły związku pomiędzy uczuciami kierowanymi do obiektu i uczuciami kierowanymi do siebie samego w różnych kategoriach stref.

4. WYNIKI BADAŃ

4.1. PORÓWNANIE ZAANGAŻOWANIA UCZUCIOWEGO DO SIEBIE SAMEGO W RELACJACH OSOBOWYCH I NIEOSOBOWYCH

Analizie poddana została zależność pomiędzy poziomem zaangażowania uczuciowego skierowanego do siebie samego a kategorią relacji.

W tabeli nr 1 zamieszczono wyniki badanej grupy mężczyzn, natomiast w tabeli nr 2 wyniki badanej grupy kobiet.

Tabela 1. Porównanie zaangażowania uczuciowego kierowanego do obiektu i kierowanego do siebie samego w relacjach osobowych i nieosobowych w grupie mężczyzn.

Kategoria relacji	Zaangażowanie uczuciowe do obiektu				Różnice	
	Średnia zaangażowania do obiektu	Od. Standardowe	Średnia zaangażowania do samego siebie	Od. Standardowe	Wartość t-Studenta	Poziom istotności
Osobowe	108,32	18,43	102,00	12,14	2,68	0,01
Nieosobowe	97,48	14,04	99,62	17,21	0,88	0,38

Tabela 2. Porównanie zaangażowania uczuciowego kierowanego do obiektu i kierowanego do siebie samego w relacjach osobowych i nieosobowych w grupie kobiet.

Kategoria relacji	Zaangażowanie uczuciowe do obiektu				Różnice	
	Średnia zaangażowania do obiektu	Od. Standardowe	Średnia zaangażowania do samego siebie	Od. Standardowe	Wartość t-Studenta	Poziom istotności
Osobowe	119,35	12,87	115,31	13,36	2,30	0,03
Nieosobowe	101,80	11,13	106,08	12,11	2,53	0,02

Z uwagi na obserwowane znaczne różnice pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym w relacjach należących do kategorii osobowych i nieosobowych, te strefy zostały poddane dalszej analizie.

W efekcie, jak się okazało, istotne różnice pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i do siebie samego wystąpiły w relacjach osobowych- w obu grupach badanych, natomiast w zakresie relacji nieosobowych tego typu różnice ujawniły się tylko w grupie kobiet. Generalnie, zaangażowanie uczuciowe w stosunku do obiektów osobowych jest znacznie wyższe niż zaangażowanie uczuciowe do siebie samego. Odwrotnie jest w przypadku odniesienia do obiektów nieosobowych (dotyczy to tylko grupy kobiet) – zaangażowanie uczuciowe do siebie samego jest wyższe niż zaangażowanie uczuciowe w stosunku do nieosobowego obiektu relacji.

Drugim etapem analizy była analiza korelacyjna pomiędzy zaangażowaniem w stosunku do obiektów osobowych i nieosobowych a zaangażowaniem w stosunku do siebie samego. Obliczono współczynniki korelacji występujące pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym skierowanym do obiektu a zaangażowaniem uczuciowym skierowanym do siebie samego w tej samej relacji. Obliczeń dokonano dla relacji z obiektami osobowymi i nieosobowymi oddzielnie w grupie kobiet i mężczyzn.

W tym zakresie otrzymano bardzo istotne dla dalszych wniosków wyniki.

Tabela 3. Korelacje pomiędzy uczuciami do obiektu i do siebie samego w relacjach osobowych i nieosobowych.

Kategoria relacji	Korelacja pomiędzy średnim zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i do siebie samego					
	Mężczyźni			Kobiety		
	Rho Spearmana	Poziom istotności	Wartość t	Rho Spearmana	Poziom istotności	Wartości t
Relacje osobowe	0,63	0,000002	5,52	0,66	0,025	6,38
Relacje nieosobowe	0,81	0,00	8,75	0,85	0,00	9,17

Interesująca jest znacząco wyższa korelacja między zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i zaangażowaniem uczuciowym w stosunku do samego siebie w relacjach nieosobowych od korelacji pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym do obiektu osobowego i zaangażowaniem uczuciowym w stosunku do siebie samego pozostającego w relacjach z tym obiektem. Na podstawie tych wyników można przypuszczać, że w relacjach nieosobowych związek pomiędzy zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i zaangażowaniem uczuciowym do siebie samego jest silniejszy niż ma to miejsce w relacjach osobowych.

Tabela 4. Średnie korelacje między różnymi kategoriami uczuć kierowanymi do obiektu i do samego siebie w grupie mężczyzn z uwzględnieniem relacji osobowych i nieosobowych

Kategoria uczuć	Kategoria relacji	Korelacja między zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i do siebie samego - rho Spearmana	Poziom istotności	Wartość t	Średnia uczuć kierowanych do obiektu	Od. st.	Średnia uczuć kierowanych do samego siebie	Od. st.
Pozytywne	Osobowa	0,70	0,00	6,36	35,16	10,63	32,52	8,63
Pozytywne	Nieosobowa	0,92	0,00	14,47	31,66		32,86	
Negatywne	Osobowa	0,67	0,00	5,98	32,19	10,25	33,61	11,35
Negatywne	Nieosobowa	0,82	0,00	9,32	31,45	10,98	30,77	10,55
Związane z motywem umacniania siebie	Osobowa	0,62	0,003	5,36	15,85	4,34	15,57	3,48
Związane z motywem umacniania siebie	Nieosobowa	0,73	0,00	6,94	15,93	3,81	15,65	3,80
Związane z motywem jedności	Osobowa	0,67	0,00	6,06	25,10	7,77	22,06	
Związane z motywem jedności	Nieosobowa	0,72	0,00	6,46	18,56	6,61	18,87	5,95

Trzeci etap analizy obejmował ocenę zależności pomiędzy poszczególnymi kategoriami uczuć, wymienianymi przez Hermansa, kierowanymi do obiektów relacji (osobowych i nieosobowych) i do siebie samego pozostającego w relacjach z nimi. Do tych poszczególnych kategorii uczuć należą: uczucia pozytywne (oznaczone jako P), uczucia negatywne (N), uczucia związane z motywem umacniania siebie (tzw. uczucia S) oraz uczucia związane z motywem dążenia do kontaktu z innymi lub jedności z innymi (tzw. uczucia O). Uzyskane wyniki zaprezentowane są w kolejnych tabelach 4 i 5.

Tabela 5. Średnie korelacje między różnymi kategoriami uczuć kierowanymi do obiektu i do samego siebie w grupie kobiet z uwzględnieniem relacji osobowych i nieosobowych

Kategoria uczuć	Kategoria relacji	Korelacja między zaangażowaniem uczuciowym do obiektu i do siebie samego- rho Spearmana	Poziomisto- tności	War- tość t	Średnia uczuć kierowanych do obiektu	Od. st.	Średnia uczuć kierowanych do samego siebie	Od. st.
Pozytywne	Osobowa	0,65	0,000	5,88	38,44	6,68	35,74	7,68
Pozytywne	Nieosobowa	0,86	0,000	10,23	33,21	7,76	32,86	7,39
Negatywne	Osobowa	0,65	0,002	4,94	34,03	9,39	34,31	8,97
Negatywne	Nieosobowa	0,78	0,003	5,38	31,81	11,10	31,95	9,48
Związane z motywem umacniania siebie	Osobowa	0,35	0,01	2,61	17,32	2,89	16,96	3,64
Związane z motywem umacniania siebie	Nieosobowa	0,75	0,00	6,70	16,66	3,54	16,55	3,83
Związane z motywem jedności	Osobowa	0,54	0,003	4,56	29,58	5,80	27,37	5,04
Związane z motywem jedności	Nieosobowa	0,71	0,003	5,69	21,44	7,40	22,97	5,67

Jak wynika z tabel pomiędzy uczuciami kierowanymi do obiektu relacji i do siebie samego występują istotne zależności we wszystkich kategoriach uczuć, i to zarówno w zakresie relacji osobowych i nieosobowych.

Na podstawie powyższych wyników można sądzić, co następuje:

1. W każdej kategorii uczuć, zarówno w grupie mężczyzn jak i w grupie kobiet występuje następująca prawidłowość: w relacjach nieosobowych zachodzi silniejszy związek pomiędzy uczuciami kierowanymi do obiektu i uczuciami kierowanymi do siebie samego. Zależność ta jest słabsza w relacjach osobowych.

2. Najwyższe zależności obserwuje się pomiędzy uczuciami pozytywnymi do obiektów nieosobowych i uczuciami pozytywnymi doświadczanymi w stosunku do samego siebie pozostającego w tych relacjach (w grupie mężczyzn $\rho = 0,92$, a w grupie kobiet odpowiednio $\rho = 0,86$).

3. Drugą z kolei pod względem siły związku jest zależność pomiędzy uczuciami negatywnymi kierowanymi do siebie samego i do obiektu relacji, w relacjach nieosobowych (u mężczyzn 0,82, u kobiet 0,78).

4. Najniższe korelacje wystąpiły pomiędzy uczuciami do siebie samego i uczuciami do obiektu osobowego w zakresie uczuć związanych z motywem umacniania siebie (motyw S) (kobiety 0,35, mężczyźni 0,62).

Z powyższych prawidłowości wynika, że sposób doświadczania siebie zmienia się w zależności od kategorii relacji, w jaką lokowane jest „ja”. W relacjach nieosobowych sposób doświadczania siebie i sposób doświadczania obiektu są do siebie bardziej zbliżone niż ma to miejsce w relacjach osobowych.

W najsilniejszej zależności pozostają uczucia pozytywne kierowane do obiektu i do siebie samego w relacjach nieosobowych. Z tego wynikałoby, że im większe nasilenie uczuć pozytywnych do obiektu nieosobowego tym bardziej pozytywne doświadczanie samego siebie. Nieco intrygujące i zastanawiające są natomiast dość niskie związki w zakresie uczuć typu motyw S pomiędzy sposobem doświadczania siebie samego i sposobem doświadczania siebie samego pozostającego w relacjach z obiektem osobowym.

5. Dyskusja wyników

Badania ujawniły występowanie różnic pomiędzy sposobem doświadczania siebie i sposobem doświadczania siebie jako kogoś pozostającego z relacjach z innymi. Przy czym większe jest podobieństwo sposobu doświadczania siebie samego ze sposobem doświadczania siebie samego jako kogoś będącego w relacjach z obiektami nieosobowymi. Relacje z innymi osobami wskazują na możliwość obserwowania siebie z innej perspektywy – perspektywy drugiej osoby, co w rezultacie prowadzi do rejestrowania różnic. Takiej możliwości nie stwarzają relacje z obiektami nieosobowymi i dlatego też w tym przypadku obserwuje się większe podobieństwo sposobu doświadczania siebie ze sposobem doświadczania siebie samego jako kogoś pozostającego w relacjach z tego typu obiektami. Jest to zgodne z wcześniej analizowaną zasadą rozwoju w której kluczowe znaczenie ma relacja pomiędzy perspektywą subiektywną i obiektywną (por. Gasiul, 2001b) – obiekty nieosobowe nie stanowią korygującej perspektywy obiektywnej wzmacniają skłonności do projekcji.

Badania wykazały także, że w relacjach osobowych zaangażowanie uczuciowe kierowane do obiektu relacji jest wyraźniejsze od zaangażowania uczuciowego kierowanego do samego siebie.

Taki wynik można interpretować w ramach funkcjonalnego ujęcia emocji. Jeżeli przyjmiemy za Kennedy’em i Watsonem (Kennedy, Watson, 1999), że emocje stanowią instrument społecznego nacisku to można by sądzić, że większe nasilenie uczuć kierowanych do osób umożliwia też wywieranie na nie wpływu. Wielu autorów podkreśla regulacyjną rolę emocji w zakresie relacji interpersonalnych (Frijda, 1985, 1999; Witwicki, 1994; Kennedy 1999; Watson, 1999); emocje mogą pełnić także rolę społecznych nagród i kar (por. analizy Gasiul, 2001c; Lucas i in., 2000).

Z kolei w relacjach z obiektami nieosobowymi emocje nie spełniają tego typu funkcji – nie wpływają one na zachowanie obiektu nieosobowego. W relacjach

z obiektami nieosobowymi ważne jest zachowanie samego podmiotu, stąd być może pełniejsze zaangażowanie uczuciowe w stosunku do siebie samego.

Inną możliwą interpretacją większego nasilenia uczuć kierowanych do osoby niż do siebie samego w relacjach interpersonalnych jest tłumaczenie, że emocje nasilają się w związku z aktywnością drugiej osoby. Zachowanie drugiej osoby jest czynnikiem nasilającym stany emocjonalne, ponieważ wprowadza pewne zmiany w zakresie interakcji, co dalej ma istotne i określone znaczenie dla jej przebiegu. Ponadto zachowania drugiej osoby są obiektem ocen generujących różnorodne stany emocjonalne. Oczekiwania wobec innych, oceny ich zachowania, przypisywana innym sprawczość, odpowiedzialność, bądź zasługi zdają się być także istotnym czynnikiem nasilającym stany emocjonalne kierowane do osób. Obiektem nieosobowym natomiast nie przypisuje się sprawczości, a więc i odpowiedzialności, winy bądź zasług. W relacji z obiektem nieosobowym sam podmiot jest w większym stopniu odpowiedzialny za przebieg relacji, a stąd i ku sobie samemu będzie kierował intensywniejsze uczucia.

Zaprezentowane interpretacje wydają się jednak niewystarczające, jeśli odniesiemy je do wcześniej ukazywanych założeń teoretycznych. Wydaje się, że siła związku z obiektami jest tym większa, im bardziej służy on rozwojowi podmiotu lub spełnia jakieś jego potrzeby; i im bardziej służy, tym bardziej zwrotnie wzmacnia samą relację. Można byłoby przyjąć, że stan afektywny jest wskaźnikiem jakości spełniania się relacji pomiędzy podmiotem a znaczącym dla niego obiektem; stan emocjonalnie pozytywny jest sygnałem chęci bycia w danej relacji; stan emocjonalnie negatywny sygnałem jakiegoś nie spełniania się. Najpełniej człowieka spełnia inny człowiek – stąd uczuciowe związanie ze znaczącymi dla podmiotu osobami będzie silnie wpływać na jakość uczuciowego przeżywania samego siebie. Relacje osobowe są podstawą możliwości spełniania się najbardziej istotnych dla człowieka motywów, określanych jako motywy „ja” (jak np. dążenie do utrzymania samooceny, tożsamości). Z tego powodu jakość uczuciowego odniesienia będzie w tym wymiarze szczególnie angażująca. Tych motywów nie jest w stanie spełnić relacja z obiektami nieosobowymi. Można powiedzieć, że nie nasyci sobą interakcja z obiektem nieosobowym, ponieważ ta interakcja nie odnosi się do podmiotu który ma naturę osobową. Jeśli jedna strona ma naturę osobową wówczas musi odnajdywać swoje uzupełnienie poprzez równowagę natury. Równoważną z naturą osobową podmiotu jest osoba – a nie przedmiot. Jeśli brakuje własności osobowych (osoby), wówczas pojawia się u człowieka skłonność do nadawania cech osobowych danemu obiektowi (można ten proces określić jako „personifikowanie”). W rezultacie personifikowania następuje wyobrażeniowa równowaga dyspozycji podmiotu (są nimi atrybuty osobowe) i obiektu (obektowi przypisuje się atrybuty osobowe – por. Gasiul 1998). Efektem powyższego zda się dlatego być sygnalizowane wyższe zaangażowanie uczuciowe do siebie niż do obiektów nieosobowych oraz większa zgodność doświadczania samego siebie ze sposobem doświadczania siebie jako będącego w relacji z obiektami nieosobowymi. Atrybut rzeczywistej osoby stanowiąc formę oparcia uzupełnia mniej doskonale rozwinięty atrybut drugiej osoby (osoba znacząca wskazuje na posiadane ważne właściwości z punktu widzenia rozwoju danego podmiotu). Personifikowanie jest

natomiast tylko projekcją z pozycji własnego poziomu rozwoju, bez możliwości odwołania się do wyżej rozwiniętych form rozwoju.

I wydaje się, że zaprezentowane analizy empiryczne potwierdzają powyższe formy interpretacji. Innymi słowy, wyniki badań empirycznych zdają się potwierdzać szczególnie wpływ związków uczuciowych z innymi znaczącymi osobami poprzez, jak należy domniemywać, zdolność realizacji motywów na rzecz „ja” na sposób doświadczania samego siebie.

BIBLIOGRAFIA

- Cooley, C.H. (1964). *Human nature and the social order*. New York: Schocken Books, Inc.
- Czabała C. (1997). *Czynniki leczące w psychoterapii*. Warszawa: PWN.
- Ekman, P., Davidson, R. (red.) (1999). *Natura emocji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Denzin, N. (1984). *On understanding emotion*. San Francisco: Jossey – Bass.
- Gasiul, H. (1992). *Oblicza „ja” w świetle wybranych koncepcji psychologicznych. Pojęcie rozwój patologia*. Bydgoszcz: WSP.
- Gasiul, H. (1998). „Zewnątrz – wewnątrzoparcie” jako podstawa interpretacji różnic w rozwoju psychospołecznym. *Studia z Psychologii w KUL*, Tom 9, 11-36.
- Gasiul, H. (2001a). *W poszukiwaniu podstaw rozwoju ja emocjonalnego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Gasiul H. (2001b). Relacja pomiędzy obiektywną a subiektywną perspektywą jako podstawa rozwoju osobowego. *Studia z Psychologii w KUL*, tom 10, 159-206.
- Gasiul, H. (2001c). Kontrowersje wokół teorii cech oraz próby ich rozstrzygnięcia. *Studia Psychologica*, 2, 137 –156.
- Gasiul, H. (2002). *Teorie emocji i motywacji*. Warszawa: UKSW.
- Grzesiuk L. (red.) (1994). *Psychoterapia*. Warszawa: WN PWN.
- Hall, C.S., Lindzey, G. (1998). *Teorie osobowości*. Warszawa: PWN.
- Hermans, H.J.M. (1990). Self jako zorganizowany system wartościowań. *Wykłady z psychologii w KUL*, tom 5, 387-409.
- Hermans, H.J.M., Kempen, H.J.G. (1993). *The Dialogical Self. Meaning as Movement*. San Diego: Academic Press Inc.
- Hermans, H.J.M., Hermans –Jansen, E. (2000). *Autonarracje. Tworzenie znaczeń w psychoterapii*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- James, W. (1977). *The writings of William James*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jung, C.G. (1997). *Typy psychologiczne*. Warszawa: WROTA.
- Kihlstrom, J.F., Marchese- Foster, L.A., Klein, S. B. (1997). Situating the self in interpersonal space. W: Neisser, U., Jopling, D.A. (eds.), *The Conceptual Self in Context*. Cambridge: University Press.
- Lindsay, S.J.E., Powell, G.E. (1997). *The Handbook of Clinical Adult Psychology*. New York: Routledge and Kegan Paul.
- Lucas, R.E., Diener, E., Grob, A., Suh, E.M., Shao, L. (2000). Cross- cultural evidence for fundamental features of extraversion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, (3), 452-468.
- Lupton, D. (1998). *The Emotional self*. New Delhi: Sage Publications Ltd.

- Łukaszewski, W. (1974). *Osobowość: struktura i funkcje regulacyjne*. Warszawa: PWN.
- Mead, G.H. (1934). *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mruk, Ch. (1995). *Self-esteem. Research, theory, and practice*. New York: Springer Publishing Company.
- Nolen-Hoeksema, S., Morrow, J.Q., Fredrickson, B.L. (1993). Response styles and duration of depressed moods. *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 20-28.
- Oleś, P. (1992). *Metoda konfrontacji z Sobą Huberta J. M. Hermansa*. Podręcznik. Warszawa: Pracowania Testów Psychologicznych PTP.
- Puzyński, S. (1979). *Depresje*. Warszawa: PZWL.
- Rogers, C.R. (1951). *Client-centered therapy: its current practice implications and theory*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rogers, C.R. (1959). A theory of therapy, personality and interpersonal relationships as developed in the client – centered framework. W: *Psychology: a study of science*, ed. by S. Koch, New York, McGraw – Hill, 3, 184-256.
- Zeman, J., Shipman, K. (1997) *Social –contextual influences on expectancies for managing anger and sadness: The transition from middle childhood to adolescence*. Orlando: American Psychological Assn.